УДК 811.111’22

Поліщук О. Л.,
Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького, м. Черкаси

НОМІНАЦІЇ НЕВЕРБАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА КОМУНІКАЦІЇ “ПРОКСЕМНІ ДІЇ” У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Розвідка присвячена актуальним проблемам невербальної семіотики – проксемним компонентам невербальної комунікації, класифікації видів комунікативного простору та особливостям їхньої номінації у сучасному англомовному дискурсі. Автор приділяє основну увагу опису типів проксемного дейксису та принципам їхнього використання.

Ключові слова: *невербальна комунікація, проксеміка, комунікативний простір, номінація, проксемний дейксис.*

The investigation has been devoted to the actual problems of the non-verbal semiotics such as proxemic components of the interpersonal communication, the classification of the communicative space types and the peculiarities of their nomination. The author’s special attention is being paid to the description of the proximal deixis types as well as their use principles in the present-day English-speaking discourse.

Key words*: the non-verbal communication, proxemics, the communicative space, a nomination, the proximal deixis.*

Постановка проблеми. Комунікативна діяльність людини має місце у просторі й часі. У фізичному просторі учасники мовленнєвої взаємодії здійснюють проксемні дії. Просторова орієнтація комунікантів є одним із засобів невербальної комунікації (НВК), таких як **(1)** кінесика (мова тіла), що містить наступні сигнали: жести, рухи тіла, вирази обличчя, очей, поведінку та пози; **(2)** парамова (голос), включаючи висоту тону, темп мовлення, його гучність, мовленнєве вагання або уповільненість мовлення, паузацію; **(3)** зовнішність людини та її стиль одягатися тощо.

Аналіз розвідок і публікацій, присвячених обраній проблемі. Відмітимо ряд статей, присвячених обраній нами темі: G. Pocheptsov [14], Г. Е. Крейдлин [5], а також ілюстративні матеріали F. A. Durbridge [8], J. Mitchell [12], S. Sheldon [15] та ін. і оксфордський словник сучасної англійської для тих, хто вивчає мову на продвинутому рівні A. S. Hornby [13]. Однак праці, присвячені розглядові проблем номінації, що стосуються проксемних дій у сучасному англомовному дискурсі, все ще небагаточислені.

Метою даної статті є аналіз номінацій проксемних дій у сучасному англомовному дискурсі, що базується на різнорівневих підходах до номінацій проксеміки.

Матеріалом дослідження послуговувалася художня проза другої половини XX ст.

© Поліщук О. Л., 2010

У широкому розумінні проксеміка визначається як “галузь семіотики, яка вивчає простір, що існує між учасниками мовленнєвої взаємодії, коли вони вступають у стосунки один із одним, а також спосіб організації ними фізичного простору навколо себе у комунікативному соціумі” [10, с. 136]. У її вузькому розумінні, проксеміка визначається як “галузь теорії невербальної комунікації, що вивчає невербальну концептуалізацію та культурну організацію комунікативного простору, визначає способи його сприйняття, організації та використання людьми у процесі комунікації” [5, с. 457]. Розуміння проксеміки у її вузькому сенсі набуває терміну “прагмапроксеміка”. Саме цей момент обумовлює **актуальність** даного дослідження, оскільки у вузькому розумінні проксеміки нами здійснюється аналіз номінативних одиниць на її позначення у статті.

Отже, **мета** нашої розвідки продемонструвати різнорівневі підходи до дослідження номінацій проксемних дій у сучасному англомовному дискурсі.

Об’єктом дослідження є номінації проксемних дій комунікантів.

Предметом дослідження є особливості функціонування номінацій проксемних дій у сучасному англомовному дискурсі.

Едвард Т. Холл не лише визначив об’єкт дослідження проксеміки – характер використання людиною простору у своїй життєдіяльності [12], – але й окреслив та описав чотири різні зони відстані між комунікантами, характерні для англомовного соціуму, яких вони дотримуються між собою та іншими учасниками мовленнєвої взаємодії у залежності від типу ситуації та природи міжособистісних стосунків [11]. Зони відстані виявляються комунікативно значущими як для вербальних, так і для невербальних міжособистісних стосунків [15, с. 60]. За даними Е. Холла, традиційні норми відстані, характерні, наприклад, для північно-американської культури, дотримуються комунікантами за їх безпосередньої взаємодії із точністю до сантиметрів [3, с. 130]. Вищезазначені норми складаються із чотирьох комунікативних просторів із суб’єктом спілкування у центрі.

Радіус **інтимної відстані** коливається від 0 до 45 см від однієї особи до іншої [11, с. 118]. Ця відстань використовується найближчими людьми при спілкуванні. Природним та визначним є фізичний контакт. Прикладами слугують інтимні стосунки, боротьба тощо. На інтимній відстані комуніканти сповна проявляють свої людські почуття, при чому останні легко стимулюються, так само як і легко порушуються, якщо особа опиняється в різних ситуативних умовах.

Особиста відстань, що коливається від 45 см до 120 см [11, с. 122], є характерно вживаною знайомими людьми у їх повсякденному спілкуванні. Це найбільш типова відстань між індивідами, що спілкуються неформально та схильні здійснювати значну частину своїх стосунків саме у цих межах комунікативного простору. За спілкування комунікантів на особистій відстані,

між ними зберігається фізичний контакт, що дає їм змогу триматися за руки або потискати один одному руки. Зменшення особистої відстані до відстані інтимної призводить до почування іншою особою комунікативно та психологічно незручною. За її збільшення одним учасником мовленнєвої взаємодії, інший починає відчувати себе комунікативно відкинутим.

Соціальна відстань, за Холом [11, с. 124], поширюється від 120 см до 360 см. Для неї характерними є ситуації офіційного спілкування, тому на відміну від особистої, на цій відстані практично виключається можливість комунікантів підтримувати особисті стосунки. При застосуванні учасниками мовленнєвої взаємодії соціальної відстані фізичний контакт між ними відсутній.

Отже, це відстань “безпечніша”. Вступаючи у взаємодію на ній комуніканти передають інформацію та почуття, що не є суто особистими та неформальними. Результати психолінгвістичних досліджень [10, с. 138] свідчать про визначення збільшенням відстані між комунікантами ступіню формальності ситуації. Спостереження за фізичною відстанню між комунікантами у ситуаціях соціального спілкування дає змогу визначити міру обізнаності ними один одного, характер їхніх стосунків та їхній соціальний статус.

Суспільна відстань – 360 см і більше – з одного боку, використовується для виступів мовців перед масовою аудиторією, а з іншого – залишається для взаємодії комунікантів із незнайомцями, контакт із якими не є бажаним [11]. Використання комунікантами максимальних меж суспільної відстані повністю виключає особисті стосунки, роблячи міжособистісну комунікацію менш імовірною. Факт надання особою переваги, із-поміж інших, суспільній відстані в процесі комунікативної взаємодії [10, с. 138], свідчить про бажання нею уникнути спілкування.

Наступні приклади ілюструють, яким саме чином відбувається зміна відстані між учасниками соціальної взаємодії в комунікативному просторі від суспільної через соціальну до особистої зони (приклади 1, 2) та від соціальної до особистої (приклад 3):

It seemed to Leslie that every few minutes people ***were coming up to the park bench to shake Oliver’s hand*** *and to wish him well* [16, p. 13].

Even so he ***moved with his own dignity to where Tom sat*** *and* ***offered his hand*** [13, p. 42].

Jessie looked at her brother <...>. She ***reached out*** *and* ***touched his hand****. “Mam’s got it all wrong,” she said gently <...>* [13, p. 45].

До проксемних факторів належить не лише відстань, але і спосіб комунікантів розташування по відношенню один до одного у фізичному просторі, що варіюється від положення “обличчям до обличчя” до положення “спиною один до одного” [3, с. 130-131]. Так, наприклад, якщо спілкування “суперницьке”, то комуніканти розташовуються навпроти один одного, якщо “кооперативне”, то сідають поряд. Випадкова бесіда, як правило,

представлена позицією навкіс, через ріг столу. Бесіда, що супроводжується будь-якою проксемною дією, оформлюється посадкою на протилежному боці столу, але не навпроти, а по диагоналі. Звичайно, на тип відстані та спосіб розташування індивідів у комунікативному просторі впливає природа їхнього фізичного оточення. У зв'язку із цим, за принципом відчуваної сталості будь-якого конкретного фізичного простору, простори оточуючого середовища поділяються за наступною класифікацією.

Неофіційний комунікативний простір характеризується високим ступенем своєї рухомості, швидкою змінюваністю та можливістю коливатися від інтимної до суспільної зони відстані. Він нагадує собою особисту оболонку, у якій індивід постійно знаходиться протягом усього свого життя, незалежно від того, чи вступає він у якийсь контакт із іншими комунікантами, чи ні, та яку останній може збільшувати із метою тримати інших осіб на значно більшій відстані від себе [10, с. 139], або, навпаки, зменшувати, щоб дозволити їм дістатися ближче.

Неофіційному комунікативному просторові протиставляється **офіційний** як такий, що виникає за умови взаємодії між комунікантами у конкретній ситуації їхнього спілкування та, в залежності від ситуації, розглядається або як комунікативний простір напівфіксованих елементів, або ж як комунікативний простір фіксованих елементів.

Для **комунікативного простору напівфіксованих елементів** властивим є залучення предметів для створення відстані. У ролі напівфіксованих елементів виступають стільці, лави, дивани, ширми та інші рухомі предмети [11, с. 108]. Модифікація цього типу простору здійснюється по-різному в залежності від комунікативних цілей учасників мовленнєвої взаємодії.

Комунікативний простір фіксованих елементів створюється за участю відносно статичних предметів, що визначають фізичний простір навколо учасників процесу комунікації [10, с. 139]: стіни, двері, дерева, тротуари, дороги, шосе тощо. Фіксовані елементи допомагають учасникам мовленнєвої взаємодії направляти та контролювати свої проксемні дії.

Іще одним критерієм до класифікації поняття простору у свідомості представників англомовного соціуму виступає показник його відкритості/закритості [1].

Також семіотично значимим є напрямок руху вздовж просторових вісей, що корелює із різними культурними сенсами та конотаціями. Так, рух вгору вздовж вертикальної вісі "вгору/донизу" пов'язаний із віком комуніканта, його підростанням, із зростанням почуття його власної гідності, кількості та якості виконуваних людиною громадських функцій та комунікативних ролей у суспільстві. Рух комуніканта уздовж тієї ж вісі донизу пов'язаний із його низькою самооцінкою, із прагненням сховатися від інших комунікантів, із бажанням бути маленьким, а також із приниженістю та покірністю [5, с. 475-476].

Рух вперед вздовж сагітальної вісі “вперед/назад” спричиняє зменшення фізичної відстані у комунікації та пов’язаний із інтересом учасника мовленнєвої взаємодії, його допитливістю, бажанням бути поряд, а також можливістю більш тісного, навіть, тілесного контакту. Рух назад, що збільшує фізичну відстань, співвідноситься із переляком, страхом, відразою, бажанням більше побачити, дізнатися, а тому – із здивуванням.

Загальний погляд на проксеміку як семіотичну галузь дає нам термінологічний апарат, що застовується у прагмапроксеміці.

Усі вищезазначені проксемні фактори мають мовні позначення. Досліджуючи проксемну лексику, слід зважати на вміст системи координат, що вказує на певну точку у комунікативному просторі, відносно якої далі вже характеризується рух учасника мовленнєвої дії вперед, назад, праворуч, ліворуч, догори, донизу або кругом своєї власної вісі у семантиці кожної мовної одиниці на її позначення. Таким чином, у цілому, здається можливим розмежувати два типи проксемного дейксису:

– суб’єктний проксемний дейксис, у якому центром координації дейктичного слова є суб’єкт мовленнєвого акту – мовець та

– об’єктний проксемний дейксис, у якому центром координації є предмет, не співпадаючий із мовцем.

І в першому, і в другому випадках здійснюється пересування комунікантів відносно цих центрів у напрямку або до них, або від них. Прикладами вищезазначених типів дейксису відносно особи найбільш яскраво слугують дієслова руху.

Вживання мовцем дейктичних слів та виразів у висловлюванні може здійснюватися одним або декількома із трьох різноманітних способів: жестовим, символічним або анафоричним [17, с. 94].

Під **жестовим**, мається на увазі таке використання мовних, дейктичних засобів за якого вони позитивно сприймаються лише тими учасниками комунікативної ситуації, хто безпосередньо бере участь у фізичному здійсненні проксемних дій.

Під **символічним**, розуміємо таке використання дейктичних засобів, при якому їх позитивна інтерпретація вимагає елементарного усвідомлення учасниками комунікативної взаємодії, крім фізичного, також і певних її інших аспектів – лінгвістичних та екстралінгвістичних. Досить важливе значення для нас має те, чи це усвідомлення досягається шляхом поточного сприйняття ситуації, чи ні.

Анафоричним називається таке використання дейктичних засобів, за якого їх позитивна інтерпретація знаходиться у прямій залежності до усвідомлення інших частин того ж самого дискурсу, із якими ці дейктичні засоби співвідносяться.

Відмінність між усіма трьома можливими способами застосувань дейктиків, про яку йдеться, може бути проілюстрованою на прикла-

ді дейктичних дієслів руху, які застосовується в усіх трьох випадках. Їх **жестове** використання ілюструється у наступних прикладах, де для більш глибокого усвідомлення місця комунікантів у фізичному просторі, вказання на яке міститься у семантиці проксемного дієслова, слухачеві необхідно бути присутнім у комунікативній ситуації та самому брати участь у мовленнєвій взаємодії:

"I'm very glad you got here at all, Mr. Ford," she said, and ***moved closer to him****. "So am I," said Ford, and at that moment a man entered, a young and harassed man, who looked at Mrs. Cromer as a starving dog might look at a narrow bone, Ford thought, a bone with a lot of meat still on it. He* ***moved at once towards the woman****, and said, "Jane, I've been looking all over for you"* [13, p. 118].

Прикладом **символічного** використання дейктичних мовних засобів слугує висловлювання мовців, у якому дейктик *here* зазнає розуміння слухачем як "місцезнаходження мовця":

Tom Seaton ***went over to where Ashton was pouring out drinks****.*

"It's very kind of you to hold it ***here****," she said* [13, p. 83].

Прикладом **анафоричного** вживання дейктичного прислівнику *there* слугує речення наступного типу, у якому дейктик *there* позначає місце, яке згадувалося у попередньому фрагменті дискурсу, а саме – парковка:

I drove the car to the parking lot and left it ***there*** [17, p. 94].

Вказання на місце знаходяться у дейктичній системі мови завдяки слугуванню розташуванням одного, або іншого, або обидвох учасників мовленнєвого акту просторовою точкою відліку по відношенню до багатьох інших просторових компонентів: **(1)** напрямку комунікативного руху, **(2)** його характеру та **(3)** його інтенсивності тощо, позначуваних дейктичними засобами.

Інформативне значення слів проксемного дейксису, розглянуте під таким ракурсом, відрізняється комплексністю свого семантичного характеру; здатністю утворення функціональної динамічної системи їх значень, що реалізується у мовленні, при чому встановлюється така ієрархія компонентів значення дейктичних слів:

– категоріальний (денотативний) "рух";

No bed for Tarzan and Jane – he put the thought from his mind, and went forward to where his wife lay, white faced, unconscious. The doctor by the bedside turned as he ***moved*** [13, p. 163].

– дейктичний "напрямок руху";

"Anything that hurts," said Jessie. "That's what they use." Her agitation now was barely containable: Tom's grief, Arthur's concern no more than a background to the intensity of her feeling.

"Jack's not like that," she said. "He's not."

She ***turned away*** *then, and moved towards the door, but her mother intercepted her* [13, p. 85].

– допоміжні компоненти значення, “цілеспрямованість”, “стадія”, “характер руху” [8, сс. 7-8].

Reluctantly Matt said, “I might have done. There was an awful lot to drink, Jack, and I’m not used to it any more.”

Ford ***turned away impatiently****. “You daft bloody fool,” he said and as he did so the door opened, and Dolly came in* (13, p. 88).

Досліджуючи номінації проксемних дій у дискурсі, ми спираємося на методики семного аналізу. Під семою в лінгвістиці розуміється “мінімальний елементарний семантичний компонент, не членований далі, але такий, що характеризується певним рангом у даній системі значень і, завдяки йому, здатний або ускладнюватися семою більш низького рангу, або одне та інше разом” [2, с. 9]. Як і значення одиниці на позначення будь-якого явища реальної дійсності, кожне проксемне значення складається із двох або більше сем обов’язково різних рангів. E.g. *to dart* = 1. ***move suddenly and quickly in a particular direction***: *Her eyes* ***darted around the room, looking for Greg*** [14, с. 294].

Аналіз системи проксемних значень дейктичних одиниць був би неповним без детального аналізу випадків синонімічності та варіативності локативних груп [2, с. 8]. Мовні значення лексичних одиниць позначення проксеміки виводяться на основі розбиття множини форм, що аналізується на її підмножини [6, с. 55, 100]. Ми розглядаємо номінації на позначення **появи/зникнення** учасника мовленнєвої взаємодії із меж комунікативного простору, а також **старту/фінішу** проксемної дії, після чого, власне, перейдемо до опису усіх комунікативних рухів у фізичному просторі.

Під появою учасника мовленнєвої взаємодії в комунікативному просторі ми розуміємо власне його входження до нього. Останнє є або **(1)** спільною дією комунікантів, або **(2)** нею не є:

(1) ***to move in with sb***

Поява учасника мовленнєвої взаємодії в комунікативному просторі може виражатися як простим **(a)**, так і перфектним **(b)** минулими часами проксемного дієслова:

(a) *After her mother’s death, Leslie* ***moved in with her aunt*** [16, p. 10].

(b) *Leslie’s father had fallen in love with a widow who taught at the university and* ***had moved in with her****, in her house on Limerstone Street* [16, p. 9].

(2) ***to come in***

Laurence Hudson ***came in*** *just after Kenton had left* [9, p. 107].

Серед прикладів на позначення появи учасника мовленнєвої взаємодії в комунікативному просторі знаходимо такі, що то позначають або його появу в ньому за своєю власною ініціативою **(1)**: *to arrive, to turn up*, або ж появу за чиєюсь вимогою **(2)**: *to come in.*

(1) *Clive* ***said impatiently****: “What do you mean, when he* ***arrived****?”* [9, p. 118].

(2) *He* ***pressed the bell*** *and when his secretary* ***came in****, indicated the papers stacked high in his “In” tray* [9, p. 16].

В останньому прикладі поява одного комуніканта (секретарки) є природною реакцією на комунікативну дію іншого (Його) – *to press the bell*.

До мовних засобів на позначення появи комуніканта у фізичному просторі належить також і лексична одиниця *to arrive at sth*:

Lucy Freeman's mother, Alice Denby, ***arrived at the house*** *at half past ten the same morning* [9, p. 12].

У деяких випадках, відбувається передування появою учасником мовленнєвої взаємодії в комунікативному просторі наближенню в ньому:

"I told Inspector Kenton you ***were calling****," explained Clive* <…> [9, p. 44].

Якщо передбачається знаходження суб'єкта/об'єкта, його скінченість або майбутність у будь-який момент часу в межах локуму, наявною в лексичній семантиці його проксемного дієслова є сема співпросторовості: *in the room*. Якщо не відомо про знаходження суб'єкта/об'єкта, його скінченість або майбутність у межах локуму, або якщо – наприклад, при вираженні комунікативного руху – невідомо, чи знаходження суб'єкта/об'єкта в межах локуму належить до минулого або майбутнього часу, або якщо це несуттєво впливає на процес комунікації: *to go from the woods*, то наявними в лексичній семантиці його проксемного дієслова є відношення неспівпросторовості: *near the woods* (відносно) [2, с. 9].

У більшості випадків, форма, що виражає значення співпросторовості, ні в якому контексті не може бути інтерпретованою в розумінні неспівпросторовості та навпаки [2, с. 10]. Для подібного типу опозицій прийнято застосування терміну "еквіполентна опозиція" [7, с. 52], він (тип) характерний для дейктичних форм, що виражають місцезнаходження (де?) та трасу комунікативного руху; проте в дейктичних форм, що називають кінцевий (куди?) та початковий (звідки?) пункти, член із значенням неспівпросторовості може бути інтерпретованим в розумінні [2, с. 10] співпросторовості, але не навпаки: *to go from Moscow to Kyiv.*

У дослідженнях проксемної лексики спостерігається віднесеність одних і тих самих явищ реальної дійсності до різноманітних фрагментів мовної локативної системи [2, с. 16]; cf., наприклад, українські лексико-семантичні групи (ЛСГ) із дейктичним значенням неспівпросторовості: *звернути за ріг/за поворот, виїхати із-за рогу/із-за повороту, зникнути за горизонтом*.

Наступною загальною для усієї системи дейктичних засобів позначення проксеміки виявляється опозиція **за критерієм відношення до ступеню наповненості комунікативного простору суб'єктом/об'єктом, дією, ознакою**, в якій виявляються семи його незаповненості/заповненості [2, с. 11]. Сема заповненості комунікативного простору реалізується в межах співпросторовості, де для деяких конкретних дейктичних значень – наприклад, при вираженні місця у комунікативному просторі по відношенню до одного із боків суб'єкта/об'єкта – не реалізується зовсім [2, с. 11].

Третьою пропорційною опозицією в аналізованій нами системі дейк-

тичних значень проксемних мовних одиниць виявляється опозиція *за принципом “характер відношень суб’єкта/об’єкта до локуму”*, за яким виокремлюються мовні засоби із семою **статичності/динамічності** [2, с. 13]. Сема статичності передбачає незмінне по відношенню до локуму просторове розташування суб’єкта/об’єкта, що знаходить свого найбільш яскравого вираження у відношеннях місцезнаходження учасників мовленнєвої взаємодії в комунікативному просторі, а сема динамічності передбачає зміну співрозташування суб’єкта/об’єкта та локуму – наближення, віддалення комуніканта до локуму, проходження повз нього. *Stand:: dart(1)=move suddenly and quickly in a particular direction:*

His father was at once brought back to them by the prospect of discussing the price of things. ***His chair darted unerringly to Tom*** *and he put out a hand to grasp Tom’s sleeve, felt, tested the material* [13, pp. 110-111].

При цьому, відношення місцезнаходження зовсім не позначають нерухомості суб’єкта/об’єкта у просторі, а охоплюють також випадки його комунікативного руху та переміщення предмету в межах фізичного простору, названого іменною групою.

Дейктичне значення динамічності відношень реалізується через опозицію “траса комунікативного руху – один із пунктів руху”. Останнє дейктичне значення реалізується в опозиції “кінцевий пункт комунікативного руху (“фініш”) – початковий пункт (“старт”)”. Повний набір груп із цими дейктичними значеннями можливий лише для співпросторовості [2, с. 13], проте виокремлені основні опозиції не вичерпують усіх дейктичних значень категорії місця. В межах дейктичних значень співпросторовості та неспівпросторовості виокремлюються свої, специфічні значення. Так, для співпросторовості суттєвою виявляється опозиція загальної та конкретної співпросторовості, що визначається різноманітним характером власне просторових – *continent, steppe, forest, the Crimea, the Alps* – та предметних – *house, table, tree* – локумів.

Такі просторові об’єкти, як *country, city, forest, lawn* тощо, а також географічні абстракції – *horizon, equator, pole* тощо – допускають лише одну можливість співпросторовості. Локалізований предмет при цьому знаходиться в межах локуму, на його території: *in the town, in the woods, in the lawn,* а такі просторові об’єкти як, наприклад, *house, wardrobe, wall, board*, etc. допускають аж дві можливості розташування суб’єкта/об’єкта в комунікативному просторі:

– всередині локуму – *in the house, in the room, in the wall*;

– на одній із його поверхонь – *on the chair, on the wardrobe, on the wall* [2, с. 13].

Можливість розташування суб’єкта/об’єкта всередині локуму в комунікативному просторі ми спробуємо пов’язати з ідеєю **замкненого простору**.

Замкнений простір позначається наступними номінаціями: *to roll home,*

to come in, to go into sth, to hurry into sth, to disappear into, to turn in, to shoot smoothly into sth, to come into sth, to go inside, to come in suddenly through sth, to climb back into sth, to get into the back of the car, to get into sth, to come hurrying into sth, to slide into sth, to race into sth, to hurry back into sth, to climb into sth, to herd sb up sth into sth, to hurry into sth, to push one's way into sth, to pull into sth, to slide unconcernedly into sth, to hurtle into sth:

He noticed without particular surprise that a police car was parked in his drive and ***hurried into the house*** [9, p. 105].

As Oliver was reading the story, Peter ***came hurrying into his office****, carrying a copy of the newspaper* [16, p. 102].

Замкнений простір завжди пов'язаний із четвертою групою відстані, за Холлом, коли залишання меж четвертої зони відстані являє своїм наслідком вихід із замкненого простору поза його межі – у відкритий: *to go out, to leave, to leave sth, to meet*:

"She ***went out*** *this afternoon and won't be back until late tonight"* [9, p. 77].

"He ***led her to a private washroom*** *and impressed her enough that she agreed to* ***meet him*** *at the Monroe Arms"* [16, p. 280].

Доречі, вихід поза межі четвертої групи відстані за Холлом означає в результаті зникнення комуніканта із поля зору або зони видимості його співрозмовника *to be out, to come back into sth*:

He looked up as Lucy ***came back into the room*** [9, p. 121].

а спочатку – вихід комуніканта поза його межі *to go away, to go out through sth*:

Kenton walked across the room and ***went out through the French windows*** [9, p. 181].

У деяких випадках, рух комуніканта назад у просторі є одночасно, із іншої точки зору наближенням до істоти чи то предмету *to go back to sth, to get back here, to walk back to sth, to take a few steps back toward sth, to head back toward sth*:

He had forgotten a jaket that he wanted to take with him, and he ***went back to the hotel*** [16, p. 351].

Крім цього, в сучасному англомовному дискурсі знаходимо номінації, де замкнений простір передбачає умову "to send sb in": *to come in, to send in*, коли потрапляння комуніканта до замкненого простору відбувається не за його власним бажанням, а за чиєюсь вимогою або проханням:

"All right, Anna," said Lucy, "Ask her ***to come in****"* [9, p. 40].

*"****Send them in****"* [16, p. 339].

Відповідно, дейктичні слова, що реалізують значення загальної співпросторовості, виступають у будь-якій одній із їх форм: *in the continent, in the steppe, in the Crimea,* а слова, що реалізують значення конкретної співпросторовості – у двох формах [2, сс. 13-14]:

– in the house – on the house;

– in the table – on the table;

– on the tree – in the tree.

У семі неспівпросторовості, ця опозиція не проявляється, а більш значущою виявляється опозиція “розташування локалізованого суб’єкта/об’єкта по відношенню: **(a)** до локуму в цілому, **(b)** до одного з боків локуму або одного з його вимірів”:

– *near the house, towards the house, from the house*;

– *in front of the house, behind the house, to one side of the house – along the river, perpendicular to the road.*

(1) *об’єкт/предмет*;

(2) *людина*.

У випадку неспівпросторовості деякі дейктичні значення та їх вираження є неначебто редукованими. Так, повний обсяг дейктичних значень динамічності реалізується лише за розташування суб’єкта/об’єкта по відношенню до локуму в цілому – *to be out of town, to go to the city, to the side of the town, from the side of the town, past the town*. За розташування суб’єкта/об’єкта по відношенню до одного з боків або одного з його вимірів, дейктичне значення траси практично не має специфічних іменних груп та знаходить свого вираження лише на рівні синтаксичної конструкції, наприклад – дієсловом:

– to stand in front of the house;

– to move in front of the house.

Серед сем локативності дейктичних засобів позначення проксеміки дослідниками не виокремлюється сем **контактності/неконтактності** [4, с. 31], проте ми вважаємо за потрібне залучити їх до корпусу нашого дослідження. Насправді, відношення співпросторовості цю сему передбачають, неначебто містять її, зокрема при розташуванні суб’єкта/об’єкта на одній із поверхонь локуму – *on the table, on the wall, on the floor.*

У межах відношень неспівпросторовості, контактність передбачається при семі наповненості – *від/до самого міста, поля,* – проте, при семі незаповненості контактність/неконтактність виражається на рівні контексту: cf.: *наблизитися до стіни – притулитися до стіни.* В першому випадку допускаються уточнювачі обох типів: *наблизитися до стіни впритул* (контактність)/*на два кроки* (дистантність), що показує недиференційованість цієї синтаксичної конструкції у відношенні контактності/неконтактності. Таким чином, сема контактності неначебто “розчиняється” у семах просторовості та наповненості комунікативного простору [2, с. 15].

Слід зазначити, що дана система дейктичних значень, відбиває об’єктивний характер просторових відношень у комунікативній ситуації.

Висновки. Отже, до дослідження номінацій проксемних дій, які є складовою системи невербальної семіотики застосовуються різнорівневі підходи. Аналіз номінацій проксеміки в художньому дискурсі дозво-

лив виявити особливості їхнього функціонування в сучасному англомовному дискурсі, а через них визначити критерії класифікації комунікативного простору, що також уможливило опис типів проксемного дейксису та принципи їхнього використання.

Перспективи подальшого развитку обраної нами теми ми вбачаємо у комплексному дослідженні номінацій проксемних дій представників англомовного соціуму, які функціонують у дискурсі сучасної художньої прози.

Література:

1. Бертова Т. С. Концепты пространства в сознании носителей английского языка (на материале англо-шотландских народных баллад) / Т. С. Бертова // Житниковские чтения: Межкультурные коммуникации в когнитивном аспекте: Материалы Всероссийской научной конференции, Челябинск, 28-29 мая 2001 г. / [Отв. ред. О. В. Демидов]; Челяб. гос. ун-т. – Челябинск, 2001. – С. 122 – 127.

2. Всеволодова М. В. Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке / М. В. Всеволодова, Е. Ю. Владимирский. – М.: Русский язык, 1982. – 264 с.

3. Горелов И. Н. Безмолвный мысли знак: Рассказы о невербальной коммуникации / И. Н. Горелов, В. Ф. Енгалычев. – М.: Молодая гвардия, 1991. – 240 с.

4. Засорина Л. Н. Грамматика локативных словосочетаний русского языка (проблема синонимии предлогов и наречий): Авт. дис. … д.ф.н. / Л. Н. Засорина. – М., 1977. – 43 с.

5. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык / Крейдлин Г. Е. – М.: Новое литературное обозрение, 2002. – 581 с.

6. Ломтев Т. П. Предложение и его грамматические категории / Ломтев Т.П. – М.: МГУ, 1972. – 111 с.

7. Мурзин М. Н. Психолингвистический анализ организации пространственной лексики: Авт. дис. … к.ф.н. / М. Н. Мурзин. – М., 1986. – 20 с.

8. Durbridge F. A. Time of Day. – L.: Hodder and Stoughton, 1961. – 190 p.

9. Gamble T. K. Communication Works / T. K. Gamble, M. Gamble. – N.Y.: Random House, 1987. – 440 p.

10. Hall E. T. Handbook of Proxemics / Hall E. T. – W., D.C.: Society for the Anthropology of Visual Communication, 1974. – 124 p.

11. Hall E. T. The Hidden Dimension / Hall E. T. – N.Y.: Doubleday, Garden City. – 1966. – 201 p.

12. Mitchell J. When the Boat Comes in 2: The Hungry Years. – L.: Corgi Books, 1976. – 256 p.

13. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / [A. S. Hornby]. – O.: Oxford University Press, 2001. – 1422 p.

14. Pocheptsov G. Pragmoproxemics / G. Pocheptsov // Pragmatics and Beyond. – Kharkiv, 2001. – P. 60 – 61.

15. Sheldon S. The Best Laid Plans. – N.Y.: Warner Books. A Time Warner Company, 1998. – 372 p.

16. Yule G. Pragmatics / Yule G. – O.: Oxford University Press, 1996. – 138 p.